

УДК 330.3:338.49

Тулчинський Р.В.
*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту та публічного адміністрування
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая*

АСИМЕТРИЧНІСТЬ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА ПОКАЗНИКОМ ВАЛОВОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОДУКТУ

У статті проведено аналіз валового регіонального продукту, а саме проаналізовано індекс фізичного валового регіонального продукту у цінах попереднього року, валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу; питому вагу регіонів у обсязі створення валового регіонального продукту за 2009-2016 рр. В результаті аналізу встановлено, що асиметрія розвитку регіонів України за валовим регіональним продуктом останнім часом поглиблюється. Асиметричність розвитку регіонів за валовим регіональним продуктом вимагає змін у проведенні регіональної економічної політики та соціально-економічної політиці держави в цілому. Обґрунтовано, що одним із напрямів подальшого розвитку економіки України може бути становлення нового регіоналізму в Україні.

Ключові слова: асиметрія розвитку, валовий регіональний продукт, макроекономічний показник, регіон, новий регіоналізм.

Тулчинский Р.В. АСИММЕТРИЧНОСТЬ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ ПО ПОКАЗАТЕЛЮ ВАЛОВОГО РЕГИОНАЛЬНОГО ПРОДУКТА

В статье проведен анализ валового регионального продукта, а именно, проанализированы: индекс физического валового регионального продукта в ценах предыдущего года, валовой региональный продукт в расчете на одного человека, удельный вес регионов в объеме создания валового регионального продукта за 2009-2016 гг. В результате анализа установлено, что асимметрия развития регионов Украины по валовому региональному продукту последнее время углубляется. Асимметричность развития регионов по валовому региональному продукту требует изменений в проведении региональной экономической политики и социально-экономической политике государства в целом. Обосновано, что одним из направлений дальнейшего развития экономики Украины может быть становление нового регионализма в Украине.

Ключевые слова: асимметрия развития, валовой региональный продукт, макроэкономический показатель, регион, новый регионализм.

Tulchinsky R.V. ASYMMETRIC DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE BY THE INDICATOR OF THE GROSS REGIONAL PRODUCT

The article analyzes the gross regional product, namely the index of physical gross regional product in the prices of the previous year, the gross regional product per one person; the specific weight of the regions in the volume of gross regional product production for 2009-2016. As a result of the analysis it was established that the asymmetry of the development of regions of Ukraine by gross regional product has recently been deepening. Asymmetric development of regions in terms of gross regional product requires changes in the regional economic policy and socio-economic policy of the state as a whole. It is substantiated that one of the further development directions of the Ukrainian economy may be the formation of a new regionalism in Ukraine.

Keywords: asymmetry of development, gross regional product, macroeconomic indicator, region, new regionalism.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток регіонів України характеризується асиметричністю розвитку. Одним із макроекономічних показників, що характеризує асиметричність розвитку є валовий регіональний продукт (ВРП). Глобальні економічні процеси призвели до виникнення нових теорій та парадигм у світовій науці, що спрямовані на вирішення асиметричності розвитку територій. На заміну традиційним підходам, які могли забезпечити сталій розвиток регіонів в минулому, приходять розроблення та впровадження підходів, здатних сприяти модернізації економіки регіонів за рахунок розвитку власного потенціалу. Так, трансформаційні процеси розвитку ЄС у другій половині ХХ ст. призвели до появи моделі «Європа через регіони», спрямованої, у тому числі, на вирішення проблеми асиметричності розвитку регіонів ЄС. Отже, питання асиметричності розвитку регіонів є актуальним для України та вимагає розроблення заходів та напрямів його подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням асиметричності розвитку регіонів України, у тому числі, за рахунок аналізу динаміки і структури такого макроекономічного показника як ВРП, присвячені наукові доробки багатьох українських науковців: І. Багратяна, І. Барановського, О. Білоруса, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Данилишина, Л. Дейнеко, В. Кравченко М. Савлука, О. Дзюблюка, І. Манцурова, А. Савченка та ін.

Проблемам становлення нового регіоналізму в Україні присвячено роботи І. Бураковського, М. Бутко, Є. Василькова, Б. Губського, В. Ємельянова, А. Жицького, І. Зварича, Т. Кальченка, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Ю. Пахомова, В. Рокочої, О. Чугрина, В. Чужикова, Г. Щедрова, І. Яковюка й ін.

Надаючи належне науковому доробку вчених, необхідно звернути увагу на те, що проблематика подолання асиметричності розвитку регіонів України за рахунок становлення нового регіоналізму в Україні залишається недостатньо розробленою та вимагає проведення подальших досліджень.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз розвитку регіонів України за валовим регіональним продуктом. Для досягнення поставленої мети було проаналізовано: індекс фізичного валового регіонального продукту у цінах попереднього року, валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу; питому вагу регіонів у обсязі створення валового регіонального продукту за 2009-2016 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних макроекономічних показників оцінки соціально-економічного розвитку регіональних економічних систем є валовий регіональний продукт (ВРП), який дає можливість проаналізувати вартість створених товарів та послуг на певній території. Розрахунки ВРП здійснюються відповідно до методології системи національних рахунків, а всі наведені дані як по ВРП так і по іншим макроекономічним показ-

никам починаючи з 2014 року, надаються без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Дані валового регіонального продукту за 2009-2016 рр., наведені у табл. 1, засвідчують, що індекс фізичного ВРП у цінах попереднього року зростає з 2009 р. по 2011 р. і у 2011 р. він становив 105,2 % у цінах попереднього року, у 2012 р. зростання уповільнилося і становило 100,2 %. У 2014-2015 рр. тенденція змінилася на протилежну і у 2014 р. індекс фізичного ВРП становив 93,4 %, а у 2015 р. – 90,2 %.

Загальне падіння індексу фізичного ВРП та показників ВРП у розрахунку на одну особу у 2013 р. можна пояснити загальносвітовими тенденціями та світовою економічною кризою.

У 2016 р. індекс фізичного ВРП становив 102,4 % у цінах 2015 р. Зростання спостерігалось у 15 регіонах, але протилежна тенденція спостерігалась у Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Львівській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Чернівецькій областях. Необхідно відзначити, що індекс фізичного ВРП розраховується по відношенню до цін попереднього року, а не одного якогось року, прийнятого за базовий, що дозволяє робити методологія системи національних рахунків. Інфляційна складова таким чином все одно впливає на отримані показники індексу фізичного ВРП.

На наш погляд, за рахунок того, що індекс фізичного ВРП розраховується у цінах попереднього року, він більш реально ілюструє картину стану регіо-

нальних економічних систем, ніж розрахунки ВРП на одну особу (див. табл. 2), оскільки нівелюється інфляційне зростання цін. Якщо проаналізувати ВРП у розрахунку на одну особу, то за 2009-2016 рр. спостерігалось зростання цього показника з 19832 грн. у 2009 р. до 55899 грн. у 2016 р. Винятком за цей період є показники Донецької та Луганської областей за 2013-2015 рр. У 2013 р. також не спостерігалось зростання ВРП на одну особу у таких областях, як: Закарпатська, Запорізька, Київська та Львівська. У 2016 р. ВРП на одну особу у м. Києві становило 191736 грн., що є найбільшим значенням по Україні, а у Луганській області 14251 грн., що є найменшим значенням. Різниця за ВРП у розрахунку на одну особу між м. Києвом та Луганською областю у 2016 р. становила 13,45 раз, між м. Києвом та Чернівецькою областю – 8,2 рази, між м. Києвом та Закарпатською областю – 7,5 рази, між м. Києвом та Тернопільською областю – 6,5 раз.

У табл. 3 представлена питома вага регіонів у створенні валового регіонального продукту. Дані таблиці засвідчують диспропорцію у розподілі питомої ваги регіонів у обсязі створеного ВРП. Так, до 2014 р. на м. Київ Донецьку та Дніпропетровську області припадало приблизно 40 % від загального обсягу виробництва ВРП. У 2013 р. вага Донецької області у створенні ВРП становила 11,7 %, а у 2016 р. – 5,8 %, тобто скоротилася у двічі, вага Луганської області скоротилася втричі з 4 % у 2013 р. до 1,3 % – у 2016 р.

У 2016 р. найбільша частка у створенні ВРП належить м. Києву і становить 23,4 %, на Дніпропетровську область припадає – 10,2 %, тобто 33,6 % ство-

Таблиця 1

Індекс фізичного ВРП у цінах попереднього року за 2009-2016 рр., відсотків

	Роки							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	85,2	104,2	105,2	100,2	100,0	93,4	90,2	102,4
АР Крим	90,7	105,8	102,7	98,8	101,0	...	...	...
Вінницька область	90,1	102,9	107,2	103,7	104,8	104,6	97,1	106,5
Волинська область	86,0	98,9	105,3	104,8	99,3	101,1	95,3	108,2
Дніпропетровська обл.	83,5	106,6	103,4	97,5	99,3	95,1	90,3	98,4
Донецька область	81,6	111,8	111,4	97,1	94,7	67,1	61,3	99,1
Житомирська область	88,9	111,0	102,7	109,4	101,9	103,6	98,1	105,2
Закарпатська область	82,1	108,2	104,7	103,0	100,6	102,8	93,5	97,3
Запорізька область	78,9	103,6	102,9	97,8	99,3	100,4	94,7	99,7
Ів.- Франківська обл.	89,3	98,3	106,5	103,3	97,7	97,6	92,0	99,0
Київська область	89,2	105,5	111,7	101,9	93,4	99,4	94,0	105,7
Кіровоградська обл.	85,8	105,0	109,2	100,7	109,5	100,6	91,7	105,0
Луганська область	86,7	104,2	109,1	99,1	92,2	61,0	47,7	118,0
Львівська область	88,3	101,7	108,7	102,0	98,8	100,9	95,2	99,3
Миколаївська область	92,5	102,1	102,7	96,1	104,4	98,4	95,3	105,6
Одеська область	86,8	102,8	102,1	96,8	105,7	98,3	95,8	104,2
Полтавська область	86,8	110,4	101,8	97,8	94,4	96,0	93,8	97,9
Рівненська область	86,5	106,1	104,6	103,3	96,9	102,6	93,4	100,3
Сумська область	88,7	97,9	107,8	101,7	102,7	100,4	96,7	96,6
Тернопільська обл.	94,5	97,9	111,3	109,0	96,6	108,0	93,7	98,5
Харківська область	86,3	99,9	104,5	98,4	98,8	97,9	90,9	102,1
Херсонська область	93,0	101,6	103,8	100,2	101,1	99,7	98,7	102,8
Хмельницька область	90,6	99,8	108,0	109,0	96,9	102,3	92,2	104,7
Черкаська область	114,9	107,4	106,4	100,9	100,7	98,9	95,0	101,8
Чернівецька область	105,4	99,4	104,0	106,1	101,5	98,3	94,7	99,4
Чернігівська область	102,3	98,8	107,8	104,0	95,8	100,5	93,4	100,6
м. Київ	104,4	101,3	100,7	101,9	106,4	96,1	93,3	105,5
м. Севастополь	99,9	109,3	103,1	88,4	106,0	...	...	...

Джерело: розроблено на основі статистичних даних Державної служби статистики України [1]

Таблиця 2

ВРП у розрахунку на одну особу у 2009-2016 рр., грн.

	Роки							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	19832	23600	28488	32002	33473	36904	46413	55899
АР Крим	13933	16507	19467	22675	23595	...	...	...
Вінницька область	12145	14332	17768	20253	22303	27249	37270	46615
Волинська область	11796	13916	16993	19249	19817	23218	30387	34310
Дніпропетровська обл.	27737	34709	42068	44650	46333	53749	65897	75396
Донецька область	23137	28986	36446	38907	37830	27771	26864	32318
Житомирська область	11419	14616	17184	19551	20286	23678	30698	38520
Закарпатська область	10081	12278	14455	17088	17044	19170	22989	25727
Запорізька область	20614	23657	27567	30656	30526	37251	50609	59729
Ів.-Франківська обл.	12485	14814	19386	23379	24022	27232	33170	37220
Київська область	21769	26140	34420	40483	39988	46058	60109	74216
Кіровоградська обл.	13096	15533	19918	22082	25533	29223	39356	47469
Луганська область	16562	19788	25067	25950	24514	14079	10778	14251
Львівська область	14093	16353	20490	24387	24937	28731	37338	45319
Миколаївська область	17050	20276	23402	24838	27355	30357	41501	50091
Одеська область	20341	22544	25748	27070	29118	31268	41682	50159
Полтавська область	22337	29652	35246	38424	39962	48040	66390	81145
Рівненська область	11699	13785	16735	18860	19003	24762	30350	33958
Сумська область	13631	15711	19800	21722	23517	26943	37170	41741
Тернопільська обл.	10240	11713	15055	16644	16819	20228	24963	29247
Харківська область	21228	23639	27966	29972	31128	35328	45816	57150
Херсонська область	12256	14346	16990	17910	19311	21725	30246	36585
Хмельницька область	11780	13602	17260	19920	20165	24662	31660	37881
Черкаська область	14393	17325	21082	24558	26168	30628	40759	48025
Чернівецька область	9383	10939	13228	14529	15154	16552	20338	23365
Чернігівська область	13121	15406	19357	22096	22603	26530	35196	41726
м. Київ	61088	70424	79729	97429	109402	124163	155904	191736
м. Севастополь	16966	20455	24564	25872	28765	...	...	...

Джерело: розроблено на основі статистичних даних Державної служби статистики України [1]

рення ВРП припадає на м. Київ та Дніпропетровську область. На такі дванадцять областей, як: Волинська (1,5 %), Житомирська (2,0 %), Закарпатська (1,4 %), Кіровоградська (1,9 %), Луганська (1,3 %), Рівненська (1,7 %), Сумська (1,9 %), Тернопільська (1,3 %), Херсонська (1,6 %), Хмельницька (2,0 %), Чернівецька (0,9 %), Чернігівська (1,8 %) у 2016 р. припадало сумарно 19,3 % у створенні ВРП. Необхідно зазначити, що по всім вище перерахованим регіонам, за виключенням Луганської області, така тенденція спостерігалась весь досліджуваний період з 2010 року. Внесок цих регіонів у створення ВРП не перевищував 2 % для кожного з регіонів. Так, наприклад, питома вага Чернівецької області у обсязі створення ВРП впродовж 2010-2016 рр. становила 0,9 %.

У 2016 р. на м. Київ (23,4 %) та чотири області Дніпропетровську (10,2 %), Харківську (6,5 %), Донецьку (5,8 %) та Київську (5,4 %) припадало сумарно 51,3 % питомої ваги у обсязі створення ВРП. Така ж тенденція прослідковується і у 2014-2015 рр.

На наш погляд, зростаючу асиметричність розвитку перш за все пояснює соціально-політична ситуація в Україні, пов'язана із тимчасовою окупацією території АР Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей.

Президент України П. Порошенко на саміті ООН зі сталого розвитку зазначив, що: «кожен день війни на Донбасі обходиться країні у 5 млн. дол. США, які Україна могла б інвестувати у сталий розвиток країни. І криза внутрішньо переміщених осіб, кількість яких складає 1,5 мільйона, є найбільшою про-

блемою не тільки України, а й всього регіону» [3]. За попередніми оцінками міжвідомчої робочої групи при Міністерстві юстиції України з питань стягнення збитків неостаточна сума збитків, завданих окупацією АР Крим, становить 1 трлн. 200 млрд. грн. без урахування втраченої вигоди від користування об'єктами та майном на території АР Крим та втрати корисних копалин [2, с. 206].

У наслідок подій на Донбасі за оцінками спеціалістів Україна втратила понад 16 % ВВП [6], відбулося руйнування транспортної та енергетичної інфраструктури тощо.

Отже, проведене дослідження доводить поглиблення асиметричності розвитку регіонів України. Одним із напрямів вирішення даної проблеми може бути становлення нового регіоналізму в Україні. Головним органом, що забезпечує реалізацію державної політики територіального розвитку з 2007 року є Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Необхідно зазначити, що Україна вже розпочала впровадження парадигми нового регіоналізму, що підтверджується розпочатими у 2015 р. реформами системи управління у напрямі її децентралізації спрямованої на становлення в Україні європейських цінностей. Певним кроком у цьому напрямі було створення Кабінетом Міністрів України у 2009 року Ради з питань регіонального розвитку та місцевого самоврядування [5] та у 2015 році Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку [4].

На наш погляд, становлення нового регіоналізму в Україні, проведення реформ, у тому числі

Таблиця 3

Питома вага регіону у обсязі ВРП у 2009-2016 рр., відсотків

	Роки							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
АР Крим	2,9	3,0	3,0	2,9	3,1	...	...	...
Вінницька область	2,1	2,2	2,2	2,2	2,3	2,8	3,0	3,1
Волинська область	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5
Дніпропетровська обл.	11,0	10,2	10,7	10,8	10,1	11,1	10,8	10,2
Донецька область	12,4	11,4	11,9	12,4	11,7	7,6	5,8	5,8
Житомирська область	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7	1,9	1,9	2,0
Закарпатська область	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,4
Запорізька область	4,5	4,1	3,9	3,8	3,8	4,2	4,5	4,4
Ів.-Франківська обл.	1,9	1,9	1,9	2,1	2,2	2,4	2,3	2,2
Київська область	3,8	4,1	4,2	4,5	4,8	5,0	5,2	5,4
Кіровоградська область	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,8	1,9	1,9
Луганська область	4,5	4,2	4,2	4,4	4,0	2,0	1,2	1,3
Львівська область	3,7	3,9	3,8	4,0	4,3	4,6	4,8	4,8
Миколаївська область	2,0	2,2	2,2	2,1	2,0	2,2	2,4	2,4
Одеська область	5,0	5,3	5,0	4,7	4,4	4,7	5,0	5,0
Полтавська область	3,6	3,7	4,1	4,0	3,9	4,4	4,8	4,9
Рівненська область	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,8	1,8	1,7
Сумська область	1,7	1,8	1,7	1,8	1,7	1,9	2,1	1,9
Тернопільська область	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,4	1,3	1,3
Харківська область	6,3	6,5	6,0	5,9	5,6	6,1	6,3	6,5
Херсонська область	1,4	1,5	1,4	1,4	1,3	1,5	1,6	1,6
Хмельницька область	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	2,0	2,1	2,0
Черкаська область	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,4	2,6	2,5
Чернівецька область	1,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Чернігівська область	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,8y	1,9	1,8
м. Київ	17,9	18,6	18,2	17,2	18,9	22,5	22,7	23,4
м. Севастополь	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	...	...	...

Джерело: розроблено на основі статистичних даних Державної служби статистики України [1]

у напрямі децентралізації влади, сприятиме подоланню асиметричності розвитку регіонів країни за рахунок підвищенні ефективності всього процесу управління та соціально-економічного розвитку регіонів в цілому.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження такого макроекономічного показника розвитку регіональних економічних систем як валовий регіональний продукт ілюструє поглиблення асиметричності розвитку між регіонами. Асиметрія за цим макроекономічним показником за досліджуваній період 2009-2016 рр. поглибилися. Однією із вагомим причин цього, на наш погляд, є проведення антитерористичної операції у Донецькій і Луганській областях та анексія Кримського півострова.

Асиметрія у 2016 р. за ВРП на одну особу між м. Києвом та Луганською областю становила 13,45 рази. У 2016 р. найбільша частка у створенні ВРП, а саме 33,6 % належали м. Києву та Дніпропетровській області, а на дванадцять областей: Волинську, Житомирську, Закарпатську, Кіровоградську, Луганську, Рівненську, Сумську, Тернопільську, Херсонську, Хмельницьку, Чернівецьку та Чернігівську області сумарно припадало 19,3 % у створенні ВРП.

Така асиметричність розвитку регіональних економічних систем за валовим регіональним продуктом вимагає змін у проведенні регіональної економічної політики та соціально-економічній політиці держави

в цілому. Одним із напрямів подальшого розвитку економіки України, на наш погляд, може бути становлення нового регіоналізму в Україні.

Подальших досліджень вимагають проблеми зменшення асиметричності розвитку регіональних суспільних систем за рахунок впровадження інституціональних та організаційних детермінант становлення нового регіоналізму в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валовий регіональний продукт у 2016 р. Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України. 2018. 159 с.
2. Донбас і Крим: ціна повернення : монограф. / за ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К.: НІСД. 2015. 474 с.
3. Порошенко П. Кожен день війни на Донбасі коштує країні близько 5 мільйонів. URL: <https://hromadske.ua/posts/poroshenko-kozhen-den-viiny-na-donbasi-koshtuie-ukraini-5-millioniv>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку» № 714, від 16 вер. 2015 р.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань регіонального розвитку та місцевого самоврядування» № 309, від 2 квіт. 2009 р.
6. Україна через російську військову агресію Росії втратила понад 16 % ВВП / прем'єр-міністр Володимир Гройсман. URL: <https://economics.unian.ua/finance/2020379-ukrajina-cherez-agresiyu-rosiji-vtratil-ponad-16-vvp-groysman.html>